

Élelmiszerbiztonság, minőség Magyarországon és az Egyesült Királyságban

Az élelmiszerbiztonsági és minőségi követelmények szerepe és megítélése a nemzetközi kereskedelemben egyre inkább felértékelődik. A gazdasági növekedéssel párhuzamosan az élelmiszerpiacok – döntően a fejlett országokban – telítette váltak. Az élelmiszerfogyasztói magatartás összetevőin belül a biztonsági motivációk erősödnek, így nagyobb figyelem mutatkozik meg az élelmiszerbiztonsági, a minőségi és etikai összefüggések iránt.

AZ ÉLELMISZERBIZTONSÁGI ÉS MINŐSÉGI KÖVETELMÉNYEK

Az élelmiszerfogyasztói magatartásváltozás trendje mellett megjelent és erős hatást gyakorol – főleg a fejlett országokban – egy politikai lobi is, amely az élelmiszerbiztonsággal kapcsolatos követelmények szigorításában érdekelt (Antle 1995). Az élelmiszerfogyasztók megrendült bizalmát a kormányok és az iparági szervezetek is megpróbálják helyreállítani. Az EU szabályozáson belül is kulcsterületté vált az élelmiszerbiztonság, amely az élelmiszerbiztonsággal foglalkozó Fehér Könyvben megfogalmazott új élelmiszer politikára támaszkodik. A megelőző típusú politika fő céljai: koherens és átlátható szabályozás, a termőhelytől a fogyasztó asztaláig terjedő ellenőrzés, a tudományos tanácsadási feladatok megerősítése, magas szintű humán egészségügyi és fogyasztóvédelmi rendszer működtetése. Határozat született egy európai élelmiszerellenőrző hatóság (European Food Authority) felállításáról is. Hasonló törekvések jelentkeznek az Egyesült Államokban, Kanadában és Új-Zélandon is.

Az élelmiszerbiztonsági követelmények erősítésének másik fontos összetevője a fejlett és a fejlődő országok közti kereskedelem. A fejlett országokban kialakult piaci szabályozás (pl. a kötelezőnél magasabb önkéntes, minőségi és biztonsági követelmények) a nemzetközi kereskedelemben torzító, kereskedelmet akadályozó tényezőkké válhatnak (Bureau et. al 1998, Bredahl et.al1998).

Az élelmiszerbiztonsági, követelmények fokozódása nem egyformán érint minden termékcsoportot, a friss termékek esetében várhatóan erősebb lesz a hatása (Unnewehr 2000) a következő okok miatt:

- az értékesítési csatornán keresztül áramló friss termékek esetében az élelmiszerbiztonsági és minőségi összetevők kiemelt szerepet játszanak.

- a fejlett országokban az élelmiszerbiztonsági és minőségi követelmények, az ellenőrzés színvonala magasabb a közepesen fejlett, illetve a fejlődő országokhoz képest
- a friss termékek esetében az élelmiszerbiztonsági kockázatok nyomon követhetősége jobban megoldható.

Az élelmiszerpiacok globalizációjával, az élelmiszer kereskedelem koncentrációjával és internacionalizálódásával párhuzamosan a beszállítókkal szembeni minőségbiztosítási és nyomon követhetőségi követelmények jelentősen nőttek (Spriggs 1999). A közepesen fejlett és fejlődő országok alkalmazkodása a fejlett országok fokozódó követelményeihez jelentős akadályokba ütközik, mint pl. az ellátási lánc széttagozottsága, a technikai feltételek színvonala, a gyenge kommunikációs és egyéb infrastruktúra. Azokat a termelőket negatív kereskedelmi hatások érik, akik nem tudják biztosítani a legjobb termelői gyakorlatot és a nyomon követhetőségi rendszer működtetését (Henson–Loader 1998). A fejlődő országok segítése érdekében a FAO 1999-ben a nemzeti élelmiszerellenőrzési rendszer fejlesztési, élelmiszerbiztonsági és minőségi programot indított el.

A hagyományos élelmiszer tömegtermelési rendszer, egyre nagyobb mértékben az előírások követésére épülő élelmiszer előállítási és forgalmazási rendszerre alakul át (Urban 1998). Az előírások döntően élelmiszerbiztonsági, egészségügyi és környezeti követelményeket jelentenek. A kialakuló rendszer két kulcseleme az ellátási lánc átláthatósága és a termékek nyomon követhetősége.

Az élelmiszerbiztonsági és minőségi követelmények Magyarországon is egyre inkább felértékelődnek (Biacs 1999). A minőségbiztonsági rendszerek elterjedése és bevezetése, mind a termelésben, mind a kereskedelemben sürgős feladat (Kristóf 1999). Az előzőek megvalósítása nélkül nem végezhető hatékony marketing sem a hazai, sem a nemzetközi piacon (Tomcsányi 1999). A minőségi előírások és követelmények érvényesítésében kulcsfeladat a termékpálya egyes szakaszai közti ellentmondások (tőkeellátottság, technikai feltételek, érdekelttség) feloldása (Csete 1999). A termékpályák egyes szakaszaiban megjelenő feltételek és követelmények összehangolásában kulcsszerepet játszik az információs rendszerek fejlesztése (Harnos 1999). Az élelmiszer minőségi és biztonsági rendszer fejlesztése megköveteli az intézményrendszer fejlesztését, valamint az alkalmazott módszerek és eszközök

nemzetközileg egységes (harmonizált) fejlesztését (Biacs 1999).

A FRISS ZÖLDSÉG ÉS GYÜMÖLCS IMPORT ELLÁTÁSI LÁNC JELLEMZŐI AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN

A kutatási program az importőr országok közül EU tagországokat (Egyesült Királyság, Franciaország és Németország), és közép-európai országokat (Magyarország, Lengyelország és Szlovákia) foglalja magában. Az exportőr országok közül Spanyolország, Marokkó, Tunézia és Törökország szerepel a programban. A kutatás első szakaszában az export és importrendszerek leírására, értékelésére majd az export, illetve importrendszerek benchmarkingjára került sor. A cikk keretében az Egyesült Királyság és Magyarország friss zöldség és gyümölcs importellátási láncainak összehasonlítását kívánjuk bemutatni. A vizsgálat a következő termékekre terjed ki: citrusfélék (narancs, mandarin, citrom), zöldségfélék (paradicsom) és feldolgozott termékek (datolya, olívaolaj).

Az Egyesült Királyságban a zöldség- és gyümölcsfogyasztás közepesnek tekinthető (zöldség 67,2 kg/fő/év, gyümölcs 55,3kg/fő/év). Az Egyesült Királyság Európa egyik legnagyobb friss zöldség és gyümölcs importőre, az import értéke meghaladja az 1,7 milliárd Eurót (Eurostat 2000). A zöldségimport 20%-kal, a gyümölcsimport 22%-kal nőtt az 1989–1999 közötti időszakban. A zöldségimport 74%-a, a gyümölcsimportnak pedig 41%-a származott az EU tagországból. Az import növekedésével párhuzamosan a hazai termelés visszaesett (gyümölcs -13%, zöldség -9%). Az önellátás szintje jelentősen romlott (1980–1999). A zöldség önellátási szintje 68%-ról 55%-ra, a gyümölcs önellátottság szintje pedig 22%-ról 12%-ra esett vissza.

A friss zöldség és gyümölcs forgalmazás döntő mértékben kiskereskedelmi láncokon keresztül történik. A házon kívüli zöldség- és gyümölcsfogyasztás csupán 12,5 kg/fő/év. A friss termékek értékesítésének 85,5%-a kiskereskedelmi láncokon keresztül történik, a független kiskereskedők aránya 1,2%, a termelői üzletek aránya 1,0%, a piacok aránya 3,4%, a zöldség és gyümölcsboltok aránya 6,3% (Checkout Fresh Market Review 2000). A kiskereskedelem koncentrációja erős, a legnagyobb láncok a következők: Tesco, Sainsbury's, Asda, Safeway, Somerfield, Morrisons, Marks & Spencer, Waitrose. A kiskereske-

delmi láncokban a friss termékek cikkszámára megfizetésesített (jelenleg 500 körül van), a polcfelet pedig megduplázódott. A friss termékek értékesítésének jelentős növekedése két tényezőre vezethető vissza: egyrészt a friss termékek arányának növelése, a vásárlók bolthoz való lojalitás növelésének egyik sikeres eszköze volt, másrészt a friss termékek jövedelmezősége a kiskereskedelemben kedvező volt. (Szegedi, 1999)

A nagyobb kiskereskedelmi láncok és a decentralizált elosztási formák közötti legfontosabb különbségek a következők: saját minőségi szabványok kifejlesztése és bevezetése, a minőségellenőrzési rendszer jelentős fejlesztése, a nyomon követhetőségi rendszer erősítése. Az elmúlt időben a kiskereskedelmi láncok egy része saját minőségi szabványokat, követelményrendszert alakított ki és vezetett be. A különböző kiskereskedelmi gyakorlatok egységesítésére irányul az EUREP-GAP (Euro-Retailer Produce Working Group-Guide of Agricultural Practice) kereskedelmi rendszer kidolgozása, amelyben a vezető Egyesült Királyságbeli és Európai láncok vesznek részt. A rendszer alapelvei a következők: kiváló mezőgazdasági gyakorlat, integrált növénytermesztés és növényvédelem, a HACCP és az ISO-14000 egyes elveinek adaptálása. Az EUREP-GAP jelenleg csak a zöldség és gyümölcs-szektor termelési szakaszára terjed ki és 150 értékelési kritériumot tartalmaz, amelyek közül a legfontosabb kritériumcsoportok az alábbiak: nyilvántartások, nyomon-követhetőség, fajta és szaporítóanyag használat, a termőterület története, talajművelés, műtrágyahasználat, öntözés, növényvédelem, betakarítás, post-harvest tevékenységek, hulladék és szennyezőanyag kezelés, újrahasznosítás, munkaegészségügyi és biztonsági, valamint jóléti követelmények, továbbá környezeti szempontok. Az EUREP-GAP bevezetését 2003–2005 közötti időszakra tervezik. A további fejlesztés lehetséges irányai: az ellátási-lánc menedzsment fejlesztése a szállítás, a raktározás és az elosztás különböző fázisaiban, illetve az elektronikus adatcsere (EDI) rendszerek kialakítása. A hagyományos, döntően árra épülő koordinációs rendszert egyre inkább felváltja az ellátási-láncon belüli teljesítménymérés, a bizalom, illetve a hosszú távú kapcsolatok kiépítése.

A kiskereskedelmi-láncok beszállítókkal szembeni kritériumrendszere is változóban van: A 90-es években a fő kiválasztási kritériumok a versenyképes ár, a szolgáltatások (pl. a pontos és időbeni szállítás) és a technikai követelmények teljesítése voltak. Az utóbbi

években azonban jelentős változások következtek be (Fearne–Hughes 1999). A jelenlegi beszállítói követelmények jellemzői az alábbiak:

- erős stratégiai orientáció, (a fogyasztói igények elfogadása és követése),
- a beszállítók erős innovációja (új termékek bevezetése, ellátási-lánc menedzsment, elektronikus kommunikáció, marketing, stb.)
- a beszállítói exkluzivitás erősítése (kizárólagossági kapcsolatok kialakítása)
- teljes nyomon követhetőség biztosítása, a speciális szabványoknak való megfelelés

A beszerzés és a merchandising szervezeti struktúrája a következőkkel jellemezhető:

- a kiskereskedelmet a termékkategória jövedelmezőségért felelős kategória menedzser irányítja (a friss termékek esetében lehetséges kategória menedzser az importőr)
- beszerzési központ (beszerzők) akik irányítják a beszerzési folyamatot
- a technikai személyzet, aki felelős a szállítókkal kapcsolatos minőségbiztosítási és ellenőrzési és új termék bevezetési feladatokért
- marketing személyzet, aki a kategóriák közötti kapcsolatokért felelős.

A nagyobb termékkategóriákon belül 3–4, a kisebbeken belül 2 beszállítóval tartanak kapcsolatokat, amelyek közül a fő beszállító tölti be kategóriamenedzser funkciókat.

Az Egyesült Királyság friss zöldség és gyümölcs importrendszere összefoglalóan a következőkkel jellemezhető: növekvő, döntően importforrásokból származó fogyasztás, koncentrált kiskereskedelmi és import struktúra, magas ár és minőség, biztonsági követelmények érvényesítése, fejlett ellátási lánc menedzsment, hosszú távú stratégiai kapcsolatok kiépítése.

A FRISS ZÖLDSÉG ÉS GYÜMÖLCS IMPORT ELLÁTÁSI LÁNC JELLEMZŐI MAGYARORSZÁGON

Magyarországon a zöldség- és gyümölcsfogyasztás – termékmérleg adatok alapján – viszonylag magas. A zöldségfogyasztás 92,7 kg/fő/év, a gyümölcsfogyasztás 71,6 kg/fő/év. A zöldség és gyümölcsfogyasztás trendje 1990–1999 között ellentétes irányú volt, a zöldségfogyasztás 11,3%-kal nőtt, a gyümölcsfogyasztás 1%-kal csökkent, ezen belül a hazai gyümölcsök fogyasztása 10,9%-kal esett vissza.

A háztartásstatisztikai adatok szerint (értékadatok), a friss és feldolgozott zöldségfélék 42,3%-a, a friss és feldolgozott gyümölcsfélék 32,1%-a saját termelésből származott. A hazai zöldségtermelés növekedett (115,0%), a gyümölcsstermelés viszont jelentősen csökkent (67,5%). A zöldség és gyümölcs (döntően déli gyümölcs) import az elmúlt időszakban növekedett.

A magyar zöldség-gyümölcs külkereskedelem erősen atomisztikus jellegű, a piacon működő importőrök száma kb. 100–120 (több vállalat esetében azonos vagy részben azonos a tulajdonosi kör). Az atomisztikus piac fő okai a következők:

- a piacon működő importőrök kisméretű vállalkozások (alapítástól eltelt rövid idő, erős verseny, tökehiány)
- a zöldség-gyümölcs külkereskedelmi szektor konszolidációja lassú,
- gyenge vertikális kapcsolatok a beszállítókkal és vevőkkel (Juhász 1999)
- a hazai zöldség-gyümölcs kereskedelem alacsony koncentrációja. (Takácsné 2001)

A vizsgált mediterrán országokból származó viszonylag kisméretű éves import miatt az elmúlt években jelentősebb specializáció indult meg az importőrök körében, amely következő területeken jelentkezik:

- ország specializáció (néhány importőr foglalkozik egy-egy országból származó importtal)
- az exportőr specializáció (az adott országon belül 1–2 beszállító kiválasztása, tartós kapcsolatok kiépítése, saját importőr márka bevezetése)

A magyar zöldség-gyümölcs külkereskedelem koncentrációja gyenge. A GfK. Hungária felmérése szerint a hazai zöldség-gyümölcs értékesítésben a külkereskedelmi láncok piaci részaránya (2001) 20,0% (hipermarket 5,0%, szupermarket 7,0%, diszkont 8,0%). A zöldség-gyümölcs piacok piaci részaránya 24,0%, a kisméretű élelmiszerboltok piaci részaránya 20,0%, a zöldség-gyümölcs szakboltok részaránya 16,0%. Magyarországon nagyon magas a saját termelésből történő fogyasztás aránya, minek következtében a fogyasztók közül 17,0% nem vásárol friss zöldség-gyümölcsöt. Ugyanakkor a koncentrált külkereskedelmi-láncok aránya növekvő.

A magyar külkereskedelmi-láncokon belül a zöldség-gyümölcs értékesítés aránya jelenleg alacsony, 3–4% (vállalati interjúkra épülő szakértői becslés). A legkedvezőbb részarány az összforgalmon belül a Kaiser's lánc esetében van (12–13%). Ezzel szemben

a nemzetközi átlag 9–10%. A választék szélessége (Szabó 2001) a diszkontláncokban 20–30, a szupermarketekben 60–80, a hipermarketekben 100–120 cikk.

A külkereskedelmi láncok és a friss zöldség-gyümölcs beszállítók között erős vertikális és horizontális verseny tapasztalható. A legfontosabb beszállító kiválasztási kritériumok: a versenyképes ár (alacsony árak, az akcióban való részvétel) a szállítási rugalmasság, a csomagolási és minőségi követelmények teljesítése (Szabó 2001). A külkereskedelmi-láncok az importőrök közti kapcsolatok rövid távúak, a hosszú távú stratégiai kapcsolatok ritkák. Az import termékek esetében termékkategóriánként 3–5 változó beszállító versenyeztetése jellemző. Az erős ár és árengedmény verseny miatt a minőségtanúsítási követelmények, illetve a nyomon követhetőség kevésbé érvényesül. Az importőrök tökehiánnyal küzdenek és rendkívül nehezen képesek teljesíteni a minimális piacra lépési követelményeket is (pl. csomagolóüzem, csomagológépek beszerzése). A hatékony fogyasztói reagálás (ECR) az ellátási-lánc menedzsment, a kategória menedzsment a gyakorlatban alig működnek. Az importőrök és a külkereskedelmi-láncok alapvetően az Élelmiszer Könyvben szereplő minőségi követelményeket támasztják a beszállítókkal szemben és nem alkalmaznak saját minőségi szabványokat, illetve követelményrendszert.

KUTATÁSI MÓDSZEREK

Az import ellátási-lánc 5 fő területe és annak összetevői kerültek kiemelésre, illetve értékelésre, amelyek a következők:

a) Importrendszer: import alapadatok, új exportőr kiválasztása, nyomon követhetőség

b) árukezelési rendszer: feldolgozás és csomagolás, szállítás és raktározás

c) minőség és élelmiszerbiztonsági menedzsment rendszer: az importőr minőségellenőrzési folyamat jellemzői, az ellátási-lánc menedzsment, a tevékenységek, műveletek ütemezése, a munkaegészségügyi, biztonsági és jóléti követelmények, a környezetmenedzsment tényezői

d) infrastruktúra: újra válogatás, osztályozás, az importőr minőségellenőrzési rendszere, az újracsomagolás, a raktározás, a vevőkhöz való kiszállítás, az IT eszközök alkalmazása

e) importőr-hazai vevő kapcsolata: vevők jellemzői, szerződések.

Az egyes területeken a kulcs teljesítménymutatók (KTM) kerültek meghatározásra, Az egyes KTM-ek esetében az importőrök teljesítménye 1–3 skálán került értékelésre. A benchmarking-ben az országra vonatkozó átlagadatok szerepelnek.

Az adatbázist az Egyesült Királyságban és Magyarországon, az importőrökkel folytatott vállalati interjúk biztosították. A félig strukturált interjúkat az Egyesült Királyságban 4 importőrrel, Magyarországon pedig 8 importőrrel vettük fel. A magyar importőrök megoszlása a következő volt: 6 citrus importőr, (Törökország), 1 paradicsom importőr (Marokkó), 1 datolya importőr (Tunézia). A magyar importőrök közül – az EC vállalati definíciója szerint – 6 kisméretű,

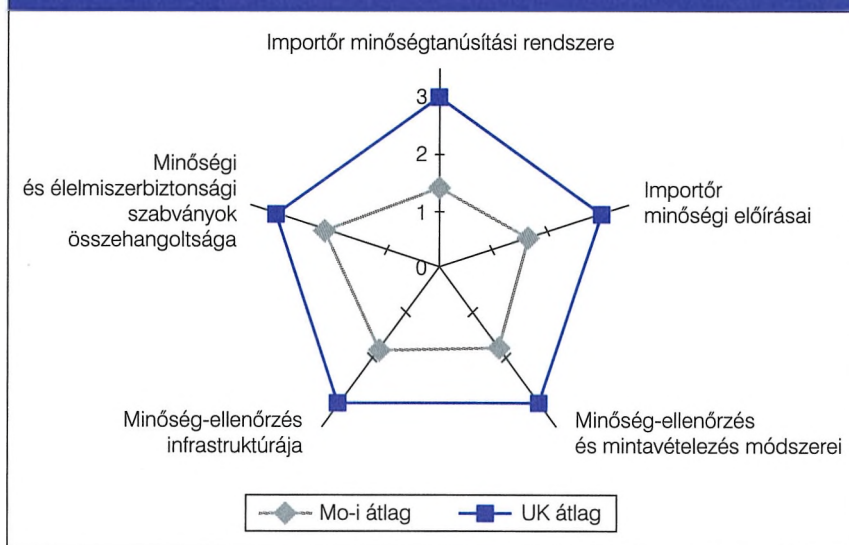
és két közepes méretű vállalkozás szerepelt. Az Egyesült Királyságban 3 nagyméretű importőr és 1 közepes méretű importőr szerepelt a felmérésben. A magyar importőrök – a Törökországból származó citrus import esetében – általában 2 beszállítóval dolgoztak (2 importőr esetében 3–5 beszállító). A marokkói paradicsom, illetve a tunéziai datolya import esetében egy-egy beszállító volt jellemző (hosszú távú kapcsolat, de írásos exkluzív szerződések nem léteznek). Az Egyesült Királyságbeli importőrök általában egy kizárólagos beszállítóval dolgoznak, kivéve két céget, amelyek kizárólag a marokkói import esetében 3 beszállítóval álltak kapcsolatban. A magyar importőrök általában élelmiszerkiskereskedelmi-láncokat, nagykereskedőket és önálló kiskereskedőket is egyaránt kiszolgálnak. A kiskereskedelmi-láncok aránya 0–99% között változott. A magyar importőrök által ellátott vevők száma 10–300 között ingadozott. Az Egyesült Királyságbeli importőrök kizárólag kiskereskedelmi-láncokat látnak el. A vevők száma 1–5 között változott.

A FRISS ZÖLDSÉG- ÉS GYÜMÖLCS ELLÁTÁSI LÁNCOK BENCHMARKING-JÁNAK EREDMÉNYEI

A benchmarking vizsgálatba vont területek között kívánunk részletezni, egyrészt a minőségellenőrzési folyamatot, másrészt a nyomon követhetőség

1. ábra

A vállalatok átlagos kulcs-teljesítmény mutatói az import minőségellenőrzés területén Magyarországon és az Egyesült Királyságban (UK)

rendszerét. Az 1. ábra az importőr minőségellenőrzési rendszerek összehasonlítását mutatja be Magyarországon és az Egyesült Királyságban.

Az élelmiszerbiztonsági és minőségi követelmények betartásának alapvető feltétele az import ellátási-lánc átláthatósága, illetve a termékek nyomon követhetősége. A nyomon követhetőség szoros kapcsolatban áll a csomagolással, az újra csomagolással és a címkézési követelményekkel, valamint funkciókkal.

ÖSSZEFOGLALÁS

A friss zöldség- és gyümölcs importban a hatósági minőségellenőrzési rendszer 2000-ben lépett életbe, párhuzamosan a belső piacra vonatkozó rendszerrel (exportellenőrzés 1993 óta működik). A hatósági minőségellenőrzés rendszerét kiegészíti az importőr, illetve a belső forgalmazó (kiskereskedelmi-lánc vagy beszerzési társaság) saját minőségellenőrzési rendszere. A magyar importőrök minőségellenőrzési folyamata átlagos, vagy az átlagosnál gyengébb az Egyesült Királyságbeli importőrökhöz képest. Az import minőségellenőrzés általában az EU-val harmonizált Élelmiszer Könyv előírásaira támaszkodik, saját importőr vagy kiskereskedelmi szabványok és előírások nem léteznek, kivéve kiskereskedelmi-láncok speciális csomagolási követelményeit. A minőség-tanúsítási rendszer elterjedése részleges, az importő-

1. tábla

Az import minőségellenőrzési folyamat kulcsteljesítmény mutatói és jellemzői

Kulcsteljesítmény mutatók		Magyarország	Egyesült Királyság
a)	Importőr minőség-tanúsítási rendszere	Az importőrök 1/4-e rendelkezik ISO-9000 minőség-tanúsítási rendszerrel.	Minden importőr rendelkezik ISO-9000 és BRC minőség-tanúsítási rendszerrel
b)	Import termékek minőségi szabványai és előírásai	A végtermék néhány kulcs minőségi tényezőire orientált (pl. méret, szín, héj, magnélküliség) követelmények	A feldolgozási rendszerre, mint folyamatra kiterjedő audit, nem végtermék orientált előírások. Az audit EUREP-GAP rendszerre épül, illetve a jó csomagolási gyakorlatnak felel meg (BRC).
c)	Minőség ellenőrzési módszerek és a mintavétel	Az importőrök döntően vizuális, kézi minőségellenőrzést alkalmaznak. Az importőrök jelentős része nem végez szisztematikus mintavételt, főleg a gyümölcsméretet és a hőmérsékletet mérik	A minőségellenőrzés magába foglalja az importőr szermaradvány és növényegészségügyi ellenőrzési rendszerét is, valamint a szemrevételezés és kézi válogatás módját. Minden szállítmányból 5%-os mintát vesznek és azt ellenőrzik, hőmérséklet, vónalkód, fajta, szállítói kód, és nyomon követhetőség szerint.
d)	A minőségellenőrzés infrastruktúrája	A legalapvetőbb minőség ellenőrzési eszközök alkalmazása jellemző, hőmérő, illetve kalibrációs eszköz. A hazai importőrök több mint fele nem végez mintavételt, illetve nem alkalmaz semmilyen eszközt.	Teljes körű teszrendszer működik, az ellenőrzés infrastruktúrája magába foglalja az osztályozó gépeket és a saját laboratórium eszközeit is.
e)	Az élelmiszer biztonsági és minőségi szabványok és előírások koordinációja	A koordináció az import ellátásiláncon belül átlagos, közepes szintű kommunikáció.	Magas színvonalú koordináció, az információs technológia széles körű használata, rendszeres a beszállítók látogatása, rendszeres kommunikáció az exportőrökkel a változó követelményekről.

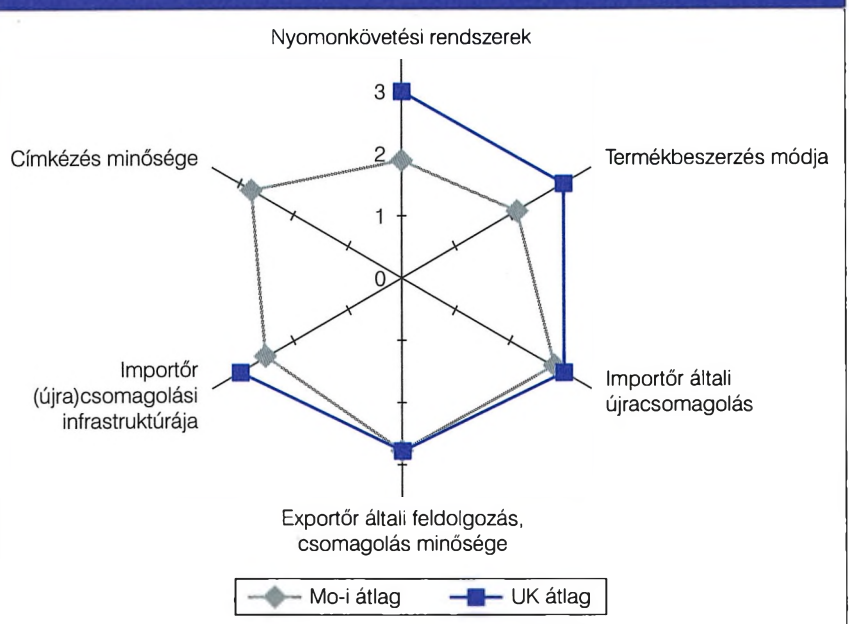
rök egy része még nem ismerte föl a jelentőségét. Az import minőségellenőrzése során a szisztematikus mintavétel nem teljes körű, a minőségellenőrzés döntően szemrevételezésre, ritkábban a minta kézi átválogatására épül. A minőségellenőrzés infrastruktúrája viszonylag gyenge.

A nyomon követhetőség az exportőrök egy részénél adottnak tekinthető. A magyar importőrök viszont nem építettek ki szisztematikus nyomon követési rendszert, amely kiterjed a termeléstől a tárolási, a feldolgozási, a csomagolási, a szállítási (importőr és belső) fázisokra, így az értékesítési-láncon belüli élelmiszerbiztonsági és minőségi követelmények koordinációja közepes. A követelmények elsősorban a szorosan vett minőségre, azon belül döntően a külső minőségi tulajdonságokra vonatkoznak. Az exportőr értékelésénél munkaegészségügyi, biz-

tonsági és jóléti, valamint a természeti környezeti szempontokat egyáltalán nem veszik figyelembe.

2. ábra

A vállalatok átlagos kulcs-teljesítmény mutatói a nyomonkövetés, a feldolgozás és a csomagolás területén Magyarországon és az Egyesült Királyságban (UK)

2. tábla

A nyomon követhetőség és a csomagolási, címkézési kulcsteljesítmény mutatók és jellemzői

Kulcsteljesítmény mutatók		Magyarország	Egyesült Királyság
a)	Nyomon-követhetőségi rendszer	Az importőrök 3/4-ének nincs dokumentált nyomon követési rendszere, 2 vállalat esetében a részleges rendszer létezik. Az importőröknek nincs elegendő információjuk a termelési, a raktározási, a csomagolási és szállítási követelményekről és azok teljesítményeiről.	Teljes körű nyomon követési rendszer létezik mindegyik importőrnél, döntően vonalkódos rendszer. Nyomon követhetőség alapján termékkel kapcsolatos probléma visszavezethető az exportőrig, a termelőig, termőhelyig és néhány esetben a tábláig.
b)	A termékbeszerzés módja	Általában rekeszes és előrecsomagolt kiszerezés együttes léte jellemző. Egyetlen importőr vásárol kizárólag rekeszes formában és teljes körűen saját kiszerezést végez.	Döntően rekeszes és ládás beszerzés jellemző. Az osztályozást és csomagolást az importőr végzi.
c)	Az importőr újracsomagolási rendszer	Az újracsomagolás ritka minőségi problémák miatt (1–2%). Az újracsomagolásra elsősorban A kiskereskedelmi-láncok igényei miatt van szükség.	A csomagolást teljes egészében az importőrök végzik, de ez nem tekinthető újracsomagolásnak.
d)	Az exportőr feldolgozásának és csomagolásának minősége	Döntően az exportőrrel előre egyeztetett feldolgozási és csomagolási követelmények alapján folyik az import. Az importőr általában elégedett a feldolgozás és csomagolás minőségével.	Az importőr újracsomagolást egyáltalán nem végez. Az exportőrök általában a feldolgozási és csomagolási (ládás, rekeszes) követelményeket jól teljesítik.
e)	Az importőr újra/csomagolási infrastruktúrája	Az importőrök fele nem végez újra/csomagolást. A fennmaradó importőrök jó színvonalú, kielégítő infrastruktúrával rendelkeznek.	Az importőrök modern csomagoló berendezésekkel rendelkeznek, fele önálló csomagoló üzemet működtet.
f)	Címkézés	Az exportőrrel egyeztetett címkézési követelmények A címkézést, nagyobb részben az exportőr és kisebb részben az importőr végzi. Az exportőr címkézésnek minőségével elégedettek az importőrök.	A címkézést teljes egészében az importőrök végzik.

JAVASLATOK

A friss zöldség-gyümölcs import / export versenystruktúrája megosztott, atomisztikus jellegű. A sok piaci szereplő és a koncentráló kiskereskedelem, illetve az erős árverseny hátrányosan érinti az importőrök versenyképességét, jövedelem pozícióit és fejlesztési lehetőségeit.

- Az iparág konszolidációjának elősegítése és felgyorsítása fontos feladat, amely a következőket igényli:
- A friss zöldség-gyümölcs szektorban fontos tisztázni, a TÉSZ-ek, a hazai és import nagykereskedők helyzetét, egymáshoz viszonyított szerepét, a lehetséges fejlesztési irányokat és alternatívákat.
- A friss zöldség- és gyümölcs export/import iparág konszolidációjának felgyorsítása alapvető fontosságú. Az exportőr és importőr vállalkozások egyesülése, felvásárlása vállalati hatáskörbe tartozik. A koncentrációs folyamat lassan, de megindult, kü-

lönöző vállalati csoportok körvonalai kezdenek kirajzolódni. Az állam a folyamat felgyorsítását az élelmiszerbiztonsági és minőségellenőrzési követelmények fokozatos emelésével a felkészülésre alkalmatlan vállalatok piacra való kiléptetésének akadályozásával segítheti elő (a minőségbiztosítási rendszerek kötelezővé tétele, hatósági ellenőrzés szigorítása, stb.).

- Az importőrök döntő része hazai nagykereskedelmet és exportfeladatokat is ellát, így a technológiai és infrastrukturális fejlesztés a magyar zöldség-gyümölcs szektor nemzetközi versenyképességét is jelentősen befolyásolja. A jelenlegi árverseny és az abból származó jövedelmezőségi feltételek mellett a szükséges fejlesztési források képzésére a jobban működő importőrök/exportőrök sem képesek. Az osztályozás, a csomagolás, a szállítás, a minőségellenőrzési technológia és a műszaki feltételek jelentős javítása állami támogatások nélkül nem valósítható meg. Mind-

ez pedig a termelők piacra lépésének egyik kulcsfeltétele is.

- A hazai fogyasztók védelme érdekében az élelmiszerbiztonsági és minőségi követelmények szigorúbb alkalmazása és számon kérése indokolt. Az importőrök számára minőségbiztosítási rendszerek és a nyomon követhetőség javítsa fontos jövőbeni feladat.
- Szelektív fejlesztési programok meghatározása, a legmagasabb ár-minőségű, európai szegmensek kiszolgálására, a azok által meghatározott követelményekhez igazodó fejlesztés (pl. EUREP-GAP) elősegítése a (legfejlettebb termelők és exportőrök/importőrök esetében).

IRODALOMJEGYZÉK

ANTLE J.M. (1999), "Benefits and Costs of food Safety Regulation", Food Policy, vol. 24. pp. 605–623.

BIACS P. (1999), Az élelmiszerek minősége és biztonsága, Agro-21 Füzetek, Az agrárgazdaság jövőképe, 66–70.old.

BREDAHL M.E., NORTHEN, J. and BOECKER, A. (1998), "Trade Impacts of Food Quality and Safety Standards", paper presented at the Food Quality and Safety Standards in Trade in Agricultural and food products, December 1998, London

CHECKOUT FRESH (2000), Market Review 1999–2000

CSETE L. (1999), A minőség dimenziói. Agro-21 Füzetek, Az agrárgazdaság jövőképe, 4–9.old.

EUREPGAP. (2001), EUREPGAP Protocol for Fresh Fruits and Vegetables (www.eurep.org)

FAO (1999), "The importance of Food Quality and Safety for Developing Countries", Committee on World Food Security, 25th session, Rome, May 31–June 3 1999.
<http://www.fao.org/docrep/meeting/x1845e.htm>

HARNOS Zs. (1999), Informatika a minőségbiztosításban, Agro-21 Füzetek, Az agrárgazdaság jövőképe, 72–78.old.

HENSON. S. and LOADER, R. (1998), "Impact of Sanitary and Phytosanitary Standards on Developing Countries and the Role of the SPS Agreement", paper presented at the food Quality and Safety Standards in Trade in Agricultural and Food Products, December 1998, London

JUHÁSZ A. (1999), A vertikális kapcsolatok változásai a zöldség és gyümölcságazatban, AKII, Budapest

KRISTÓF L-né (1999), A zöldségágazat minőségi fejlesztése, Agro-21 Füzetek, Az agrárgazdaság jövőképe, 28–32.old.

LAKNER Z. – SAS P. (1997), A zöldség és gyümölcs versenyképessége Magyarországon, Szaktudás Kiadó, Budapest

LEHOTA J. (2000), A szervezeti piaci magatartás jellemzői a Budapesti Zöldség-gyümölcs nagybani piac példáján, VISION-2000 II, Gödöllő, 135–139.old.

SÁNTA T. – HOLLÓSI E. – Nagy Z. (1998), Integrációs formák a zöldség és gyümölcssektorban és a minőség, Gazdálkodás 4. szám

SOLTÉSZ M. (1999), Gyümölcsstermesztésünk jelene és jövője, Agro-21 Füzetek, Az agrárgazdaság jövőképe, 100–109.old.

SPRIGGS, J. (1999), "What in the World is Going on In Food Safety", paper presented at the Food Safety and International Competitiveness Conference, April 1999, Alberta

SZABÓ M. (2001), Új koordinációs pólus a friss zöldség-gyümölcs ágazatban: az üzletláncok, VISION-2000 III, Gödöllő, 176–183.old.

SZEGEDI Z. (1999) Logisztikai menedzsment (A sikeres termelői és kereskedelmi tevékenység új és döntő tényezője) Progresszív magazin VII. évfolyam, 4. szám, pp. 16–17.

TAKÁCSNÉ dr. GYÖRGY K. (2001), Almatermelő gazdaságok értékesítési és termelési nehézségei egy felmérés tükrében, VISION-2000 III, Gödöllő, 98–107.old.

TOMCSÁNYI P. (1999), Piacépités és termékminőség. Agro-21 Füzetek, Az agrárgazdaság jövőképe, 68–72.old.

UNNEVEHR, L.J. (2000), Food Safety Issues and Fresh Food Product Exports from LDCs, Agricultural Economics, Vol. 23. pp. 231–240.

URBAN, T.N. (1998), Beyond Industrialisation: the Prescription. Food System, Choices, 13m 4th Quarter

A szerzők:

Illés B. Csaba egyetemi docens, tanszékvezető
Szent István Egyetem GTK, Termelésökönómia
és Menedzsment Tanszék

Marian Garcia, Lecturer, London University
Imperial College at Wye, Department of Agricultural
Economics

Lehota József, egyetemi tanár, intézetigazgató,
Szent István Egyetem, GTK, Marketing Intézet

Nigel Poole, Lecturer, London University Imperial
College at Wye, Department of Agricultural
Economics

Claire Skinner, Research Officer, London
University Imperial College at Wye, Department of
Agricultural Economics

Ez a tanulmány az Európai Unió által finanszírozott INCO–MED Program (ICA3-CT-2000-30001) keretében megvalósuló "The Impact of International Safety and Quality Standards on the Competitiveness of Mediterranean Fresh Produce" kutatási projekt céljait szolgálja.